

WSTĘP

Promowana obecnie przez Unię Europejską polityka rozwoju ukierunkowana na wykorzystywanie wewnętrznych zasobów terytorium, rozumianego jako struktura funkcjonalno-przestrzenna, najczęściej abstrahująca od granic jednostek administracyjnych, definiowana przez wspólne uwarunkowania rozwoju oraz powiązania funkcjonalne, kreuje potrzebę wypracowania mechanizmów umożliwiających efektywne zarządzanie jej rozwojem.

Obszary funkcjonalne są relatywnie nowym przedmiotem tak rozumianej polityki rozwoju. Potrzeba ich delimitacji została wskazana w dwóch dokumentach strategicznych kraju – *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* oraz *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020*. W pierwszym z dokumentów *obszary funkcjonalne* definiowane są jako obszary szczególnych zjawisk z zakresu gospodarki przestrzennej lub występowania konfliktów przestrzennych, stanowiących zwarty układ przestrzenny składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywanymi jednolitymi celami rozwoju. Ich koncepcja stanowi podstawę realizacji strategicznego celu wyznaczonego w *KSRR 2020*, jakim jest efektywne wykorzystanie specyficznych regionalnych i innych terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym. Chodzi zarówno o możliwość koncentracji działań na wspólnych dla całego obszaru celach, jak również stopniowe i ciągle wypracowywanie efektywnych form współpracy pomiędzy różnymi podmiotami: jednostkami administracji terytorialnej, instytucjami publicznymi, społecznymi, badawczymi, przedsiębiorstwami oraz narzędzi umożliwiających zintegrowane planowanie rozwoju, jak też narzędzi umożliwiających tę współpracę. Duży stopień złożoności problemów społeczno-gospodarczych i przestrzennych na obszarach funkcjonalnych, a także specyficzny charakter każdego z nich sprawiają, że wypracowanie efektywnych mechanizmów, gwarantujących ich harmonijny rozwój jest trudne, a jednocześnie jest kwestią priorytetową dla polityki rozwoju kraju.

Prezentowany tom Studiów został poświęcony problematyce rozwoju obszarów funkcjonalnych w Polsce. Zawiera szerokie i wielowątkowe spojrzenie na obszary funkcjonalne, zarówno od strony teoretycznej, jak i empirycznej.

Pierwsza część ma charakter teoretyczno-metodyczny. Przedstawione w niej teoretyczne aspekty funkcjonowania obszarów funkcjonalnych, koncepcje i propozycje metod badawczych dotyczą m.in. systematyzacji pojęć, aspektów interpretacyjnych, pomiaru różnych zjawisk zachodzących w tych obszarach, takich jak np. amorficzne rozlewanie się miast, zjawisko nieładu przestrzennego, decentralizacji i dekoncentracji

sektora usług publicznych. Ponadto zaprezentowano koncepcje wybranych narzędzi usprawniających procesy planowania i zarządzania obszarami funkcjonalnymi (kontrakt, wybrane instrumenty prawne, techniki zapisu w dokumentach planistycznych).

Druga część publikacji koncentruje się na problemach rozwoju miejskich obszarów funkcjonalnych, stanowiąc przegląd studiów przypadków wybranych ośrodków w Polsce i Europie. Różnorodność problemów poruszonych w tej części odzwierciedla złożoność aspektów rozwoju społeczno-gospodarczego miejskich obszarów funkcjonalnych. Można do nich zaliczyć problemy integracji zarządzania, planowania strategicznego, rozwoju kapitału społecznego, problemy wzmacniania atrakcyjności i konkurencyjności inwestycyjnej tych obszarów. Do szerzej poruszonych problemów rozwoju MOF należą kwestie związane z partycypacją społeczną oraz rozwojem partnerstw na rzecz podnoszenia efektywności realizowanej polityki.

W trzeciej części tomu poruszono problemy planowania przestrzennego w obszarach funkcjonalnych. Prezentowane wyniki badań dotyczących zarówno oceny prawnoformalnych instrumentów planowania przestrzennego, jak i rozwiązań konkretnych problemów związanych z zagospodarowaniem przestrzeni, dają w efekcie szerokie spojrzenie na ten ważny aspekt polityki rozwoju społeczno-gospodarczego. Waga tego problemu wynika z tego, że kompleksowość, przejrzystość i odpowiednia koordynacja narzędzi służących polityce przestrzennej stanowi warunek *sine qua non* dla harmonijnego i efektywnego rozwoju obszarów funkcjonalnych. Zawarte w tej części teksty stanowią głosy w dyskusjach toczących się na arenie krajowej dotyczących takich problemów, jak: efektywność komunikacji miejskiej, łączące się z nią, zanieczyszczenie powietrza, obciążenia budżetów jednostek samorządowych wynikające z rozpraszania zabudowy, czy gospodarowanie na terenach chronionych.

Czwarta część Studiów zawiera głównie wyniki badań dotyczących możliwości delimitacji obszarów ze względu na ich specyficzne uwarunkowania rozwoju. Jak wskazano w pierwszym opracowaniu zawartym w prezentowanym tomie granice obszarów funkcjonalnych, ze względu na zmienność uwarunkowań, nie są stałe i mogą być wyznaczane w odniesieniu do różnych zjawisk. Dlatego też ważne jest monitorowanie tych zjawisk w celu projektowania działań opartych na współpracy jednostek samorządowych prowadzących do racjonalizowania efektów polityki rozwoju realizowanej przez każdą z nich. W opracowaniu przedstawiono wyniki badań dotyczących identyfikacji obszarów o podobnych uwarunkowaniach dotyczących m.in.: specjalizacji gospodarki, koncentracji podobnych problemów społeczno-gospodarczych, przemian demograficznych, czy zróżnicowania poziomu rozwoju infrastruktury technicznej.

W Studiach zawarto ponadto wnioski z dyskusji, jaka odbyła się między przedstawicielami kilku ośrodków akademickich w różnych miastach Polski kształcących na kierunku *gospodarka przestrzenna* oraz przedstawicielami urzędów jednostek gminnych i wojewódzkich na temat problemów jakości kształcenia kadr z zakresu gospodarki przestrzennej. Dyskusje na ten temat trwają w Polsce już od wielu lat, ich

wyniki były już kilkakrotnie przedstawiane w publikacjach Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN. W aspekcie wielu różnorodnych problemów dotyczących planowania i zagospodarowania przestrzennego na obszarach funkcjonalnych, jakie zostały zidentyfikowane i przedstawione w opracowaniach Studiów, temat jakości kształcenia na wspomnianym kierunku studiów stanowi jedną z priorytetowych kwestii, która powinna być stale monitorowana. Tworzenie, a także wprowadzanie pożądaných zmian do programów studiów wynikających ze zmieniających się warunków i pojawiających się wraz z nimi nowych wyzwań dla polityki rozwoju, może w istotnym stopniu przesądzać o efektywności działań podejmowanych w obszarze planowania i zagospodarowania przestrzennego.

Tadeusz Kudłacz
Patrycja Brańka